

Wereldhandelsorganisatie bemoeit zich met kunst & cultuur

Subsidie voor cultuur: hoe lang nog?

Sandra Jongenelen Tijdens een studiedag vorig jaar zomer verdiepte de kunst- en cultuursector zich voor het eerst in de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Wat zijn de gevolgen van de WTO-afspraken voor de kunst- en cultuwereld? Verbiedt de internationale organisatie die pleit voor vrijhandel straks dat de overheid medefinancier is van de aankoop van een schilderij van Rembrandt voor het Rijksmuseum? En kan het modeduo Victor & Rolf niet langer aanspraak maken op subsidie?

Voor wie niet meer zo goed weet waar de Wereldhandelsorganisatie ook weer voor staat: het is een internationale organisatie die in 1995 werd opgericht en voortkomt uit de GATT, de General Agreement on Tariffs and Trade, tot stand gekomen in 1947. Belangrijkste taak is het bevorderen van de internationale handel, het beslechten van handelsconflicten en de opheffing van handelsbarrières.

De WTO zetelt net als de GATT in Genève en telt 150 landenleden, waarvan 75 procent afkomstig is uit ontwikkelingsgebieden. Nederland is lid, evenals de EU. Voorzitter van de WTO is Pascal Lamy, een Franse politicus die tussen 1999 en 2004 Europees commissaris voor Handel was.

De basisfilosofie van de WTO is dat internationale handel de beste en snelste manier is om de wereld welvarender te maken. Het devies luidt dan ook dat alle obstakels voor die internationale vrijhandel uit de weg moeten worden

geruimd. En daar begint direct een probleem. Want niet alle landen omarmen dat uitgangspunt.

Helemaal gek is dat niet. Wie terugdenkt aan het schoolplein, herinnert zich dat bij vrijheid niet iedereen gelijke kansen heeft. Vaak wint de sterkste. Een uitmuntend knikkeraar (lees: een sterke economische macht) keert aan het eind van de dag dikwijls met een volle zak knikkers huiswaarts. Anders gezegd: hoe kan een Friese dichtbundel het ooit opnemen tegen de *Da Vinci Code* van de Amerikaanse bestsellerauteur Dan Brown? Verdienen kunstenaars uit een klein cultuurgebied als Nederland niet sowieso steun?

Vanuit dat gezichtspunt lijkt enige vrees voor de WTO op zijn plaats, maar niemand hoeft bang te zijn, meent Peter van den Bossche, hoogleraar internationaal economisch recht aan de Universiteit van Maastricht. In een uitgave van *SICAMag* die 30 juni 2006 verscheen ter voor-

bereiding van een studiedag van de Boekmanstichting en de Stichting Internationale Culturele Activiteiten (SICA), legt hij uit dat de WTO geen organisatie is die blinde en grenzeloze liberalisering predikt: 'Integendeel: De WTO-overeenkomsten bevatten heel wat bepalingen die staten toelaten om een afweging te maken tussen belangen van vrijhandel en andere maatschappelijke belangen, zoals het leefmilieu en de volksgezondheid, en desgewenst handelsbeperkende maatregelen te nemen ter bescherming van die andere maatschappelijke waarden. De WTO staat voor het zoeken naar evenwicht tussen vrijhandel en het recht van staten om bepaalde andere maatschappelijke waarden te verdedigen met behulp van handelsbeperkende maatregelen', aldus de wetenschapper die eerder op de loonlijst van de WTO stond.

Net zoals in Nederland de politieke aandacht voor cultuur gering is, heeft het onderwerp binnen de WTO geen prioriteit. Milieu en volksgezondheid staan veel hoger op de politieke agenda en zijn juridisch beter geregeld. De vraag waarom is simpel te beantwoorden. De overheids-subsidies aan bijvoorbeeld beeldend kunstenaars en muziekgezelschappen zijn zeer

Hoe kan een Friese dichtbundel het ooit opnemen tegen de Da Vinci Code?

beperkt. Van den Bossche: 'Er spelen geen of slechts zeer beperkte economische handelsbelangen. Wie gaat die subsidies nou aanvallen?' Voor de kunstwereld is dat positief, want het betekent dat deze van de WTO-afspraken op korte termijn niets hoeft te vrezen.

Verboden steun

Wie de WTO-verdragen naar de letter leest, leert dat er onderscheid wordt gemaakt tussen 'verboden subsidies' en 'andere subsidies'. Bij verboden subsidies valt te denken aan subsidies aan één specifieke branche, bijvoorbeeld de schoonmaaksector. Dat soort steunmaatregelen is verboden, omdat ze concurrentievervalsend zijn. Cultuurgoederen die in Nederland gesubsidieerd worden, vallen onder die 'andere subsidies'. Ze zijn dus niet op voorhand verboden, maar moeten worden ingetrokken wanneer ze schade berokkenen aan de handelsbelangen van andere WTO-leden. In dat geval moet sprake zijn van behoorlijke schade, legt Van den Bossche uit, en dat is niet het geval bij subsidies aan bijvoorbeeld individuele kunstenaars.

'Zelfs als de overheid alle Nederlandse beeldend kunstenaars zou subsidiëren, dan levert dat waarschijnlijk nog geen grote schade op aan de handelsbelangen van andere WTO-leden', zegt Van den Bossche. 'De bedragen zijn te klein om een conflict te veroorzaken. In het buitenland gaat echt niemand moeite doen om die steunmaatregelen aan te vechten. Waarom een dure WTO-jurist in de arm nemen als de belangen niet groot genoeg zijn?'

Goed nieuws dus voor mensen als Arnout Mik, de internationaal toonaangevende beeldend kunstenaar die Nederland vertegenwoordigt op de Biënnale van Venetië en periodiek subsidie krijgt van het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst. Goed nieuws ook voor galeriehouders die een subsidie kunnen aanvragen voor

deelname aan een buitenlandse beurs. Al deze subsidies voor cultuurgooederen zijn volgens Van den Bossche niet in strijd met de subsidie-regels van de WTO.

Maar voor cultuurdiensten, waaronder theater, muziek, film en televisie, geldt een ander regime. Voor buitenstaanders is het onderscheid tussen cultuurgooederen en -diensten vooral onbegrijpelijk, maar het is historisch zo gegroeid, onder andere omdat de GATT alleen over goederen ging.

Bij subsidies aan cultuurdiensten draait het om de vraag of Nederland of de EU een zogeheten verbintenis betreffende nationale behandeling is overeengekomen met betrekking tot specifieke cultuurdiensten. Tot nu toe hebben de EU en haar lidstaten pertinent geweigerd om met betrekking tot audiovisuele (cultuur)diensten – denk aan film en televisie – verbintenissen betreffende nationale behandeling overeen te komen. De VS hebben in dit verband zware druk op de EU uitgeoefend, maar deze is tot nog toe niet door de knieën gegaan. Zolang deze situatie bestaat, mogen de EU en haar lidstaten de eigen film- en televisieproducties subsidiëren. Wat betreft theater, opera en ballet zijn de EU en haar lidstaten wél verbintenissen van nationale behandeling aangegaan, maar hebben zij zich het recht voorbehouden deze cultuurdiensten te subsidiëren.

In de praktijk komt het erop neer dat de Amerikanen dan ook niets kunnen ondernemen tegen de subsidies die Paul Verhoeven kreeg voor de totstandkoming van zijn nieuwste film *Zwartboek*. Het betekent eveneens dat de reis-subsidies voor het Nederlands Dans Theater en het Koninklijk Concertgebouworkest niet kunnen worden aangevochten.

Maar wie Van den Bossche om uitspraken over deze en andere concrete gevallen vraagt, krijgt daarop geen eenduidig antwoord. ‘Het daarop toepasselijke recht is complex en er is

nog maar heel weinig rechtspraak’, legt hij uit. ‘Onder die omstandigheden is het altijd onverstandig een eenduidig standpunt in te nemen.’

Dat rechtvaardigt natuurlijk de vraag hoe lang het nog zal duren voor er meer duidelijkheid is. Weten we over vijf of tien jaar meer? Van den Bossche: ‘Laten we hopen dat het zo lang mogelijk duurt. Dat betekent namelijk dat er weinig geschillen zijn, want dan pas ontstaat rechtspraak en dus meer duidelijkheid.’

Politieke koehandel

De hoogleraar gaf al aan dat de kunst- en cultuursector zich op korte termijn geen zorgen hoeft te maken. Maar rustig slapen is er niet bij, omdat de tendens richting liberalisering gaat. De druk van vooral de VS op de EU neemt steeds toe. Het is met andere woorden niet duidelijk of de huidige situatie op lange termijn zal standhouden. Vooral in de audiovisuele sector, waar grote economische belangen spelen, is het niet uitgesloten dat de Amerikanen (lees: Hollywood) hun zin krijgen. In dat geval zijn de Nederlandse subsidies en belastingvoordeeltjes voor bijvoorbeeld de film niet langer mogelijk.

De huidige situatie kan op termijn veranderen als gevolg van politieke koehandel. Van den Bossche: ‘Stel dat de VS opnieuw en nog harder op de deur kloppen. Het is bekend dat de Europese financiële sector graag toegang wil krijgen tot de Amerikaanse markt, een streven dat op steun van Brussel kan rekenen. Brussel en de financiële sector kunnen dan een beetje toegang tot de Europese markt voor audiovisuele diensten gebruiken als ruilmiddel in de onderhandelingen over meer toegang tot de Amerikaanse financiële markt. Zo werkt het. De VS vragen toegang tot de Europese culturele markt, de EU tot de Amerikaanse financiële markt of andere markten voor diensten. Door politieke druk van bepaalde lidstaten, Frankrijk uiteraard voorop, en de maatschappelijke

druk van de culturele instellingen in veel lidstaten, houdt Brussel de deur tot nu toe gesloten. De vraag is echter: hoe lang nog?’

In het licht van het voorafgaande is het niet heel vreemd dat bij de meeste Nederlandse kunstinstellingen zo goed als geen kennis over de WTO bestaat. Ze hebben er niet mee te maken, mede omdat de subsidiebijdragen dermate klein zijn dat van schade aan de handelsbelangen van andere lidstaten geen sprake is. En dan zijn er nog de uitzonderingsposities.

Dat maakt ook dat de vragen aan het begin van dit artikel met ‘nee’ kunnen worden beantwoord. Natuurlijk kan de overheid de aankoop van een schilderij voor het Rijksmuseum blijven steunen. Een eenmaal verworven kunstwerk is niet meer verhandelbaar. Economische belangen zijn er niet mee gemoeid en dat geldt voor veel meer kunst- en cultuuruitingen. ‘Internationale tournees zijn in het beste geval kostendeckend en daardoor niet economisch interessant’, zegt bijvoorbeeld René Vlemmix van het Nederlands Dans Theater in het eerder aangehaalde *SICAMag*.

De meeste Nederlandse kunstinstellingen hebben amper kennis over de WTO

Oneerlijke concurrentie

Twee organisaties die zich ook in de niet-gesubsidieerde muziekwereld bewegen en wel op de hoogte zijn van de WTO-verdragen zijn Buma Cultuur (voorheen Conamus) en het Nationaal Pop Instituut (NPI). Peter Smidt van Buma Cultuur houdt zich bezig met de promotie van de Nederlandse popmuziek in het buitenland en merkt dat de Amerikanen de Nederlandse subsidiecultuur als concurrentievervalsers zien. Maar volgens hem is het omgekeerde het geval.

‘De subsidies zijn hard nodig omdat de Amerikanen anders nog sterker zouden domineren’, zegt hij in het blad van de SICA. ‘Voor Nederlandse popmuzikanten die in het Engels zingen, is de thuismarkt heel beperkt. Er wordt in de thuismarkt ook nooit genoeg verdiend om de investeringen te bekostigen die nodig zijn om de internationale markt te veroveren. Je kunt de kwestie van die oneerlijke concurrentie dus omdraaien. Amerikaanse popmuzikanten zijn door hun enorme thuismarkt altijd in het voordeel.’

Daar komt nog iets anders bij dat de verontwaardiging van de Amerikanen over de concurrentievervalsing tegenspreekt. Voor Amerikaanse artiesten is het veel gemakkelijker om in Nederland aan de bak te komen dan omgekeerd. ‘Als Bruce Springsteen in Nederland wil komen spelen, dan is dat met één pennenstreek geregeld’, zegt Jaap van Beusekom, directeur van het NPI. ‘Voor Nederlandse popmuzikanten die naar Amerika willen en daar geld willen verdienen, worden nog tal van barrières opgeworpen.’

‘Visa en werkvergunningen zijn altijd een heel gedoe en kosten veel geld en tijd’, onder-schrijft Smidt. ‘Omgekeerd hebben wij voor Amerikaanse artiesten weer heel soepele belastingregels. Daardoor is het in de praktijk voor concertorganisatoren vaak goedkoper om met Amerikaanse artiesten te werken dan met

artiesten uit andere landen. Dus ook daar zijn de Amerikanen eigenlijk in een voorkeurspositie, en dat is toch in tegenspraak met de uitgangspunten van de WTO.'

Interessant in dit verband is het TAX-videoclipfonds van het ministerie van OCW. Dat fonds is vernoemd naar de twee jaar geleden overleden popmuzikant Wally Tax van The Outsiders en dient ter ondersteuning van de productie van videofilmjes van popmuzikanten. Wil je als Nederlandse artiest je plaat onder de aandacht brengen, dan is zo'n clip min of meer een vereiste. Eenmaal zichtbaar op de Amerikaanse muziekzender MTV ligt succes in het verschiet.

Amerikanen vinden de clipsubsidie concurrentievervalsens, maar Smidt is het daar niet mee eens. Het is voor een Nederlandse popartiest tenslotte veel moeilijker dan voor een Amerikaan om in de popmarkt voet aan de grond te krijgen. Populaire muziek is voor het overgrote deel Amerikaanse muziek. Ook de industrie eromheen opereert vanuit de Verenigde Staten en heeft een wereldwijd distributienetwerk.

Concurrentievervalsens of niet, feit is dat de Amerikanen op grond van de huidige WTO-regels niets tegen de Nederlandse clipsubsidie kunnen

'Unesco
ziet
cultuur
als levend
gegeven,
dat je niet
moet en
mag af-
schermen
voor
invloeden
van
buitenaf'

ondernemen. Mits er geen verbintenissen inzake markttoegang en nationale behandeling worden overeengekomen, blijft de situatie zoals ze is.

Kyoto voor cultuur

Verbonden met de discussie over vrijhandel versus protectionisme is de Conventie voor de Bescherming en de Bevordering van de Diversiteit van Culturele Expressie. Dat is een heel lange naam die je als Nederlander aan de multiculturele samenleving doet denken, maar daar niets mee te maken heeft. In de Nederlandse wandelgangen spreekt men dan ook liever over de Conventie van Diversiteit van Cultuuruitingen. Dit verdrag, dat de diversiteit van het culturele aanbod moet beschermen, werd twee jaar geleden aangenomen, maar is nog niet door alle lidstaten bekrachtigd.

In de Nederlandse kunst- en cultuurwereld is de conventie nagenoeg onbekend, maar toch wordt zij beschouwd als het Kyoto-verdrag voor cultuur. En wat Kyoto is voor het milieu – het regelen van de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen – moet de Unesco-conventie zijn voor cultuur: het beschermen van kwetsbare culturen.

Op grond van het verdrag kunnen lidstaten hun eigen politiek voeren en de culturele industrie blijven steunen. Daarmee zijn we weer terug bij de WTO. Want waartegen biedt de Unesco-conventie bescherming? Tegen de vrijhandel die de WTO in essentie nastreeft.

De conventie werd tijdens de stemming in de algemene vergadering van de Unesco met ruime meerderheid aangenomen, maar dat betekent niet dat zij al van kracht is. Eerst moeten dertig landen de overeenkomst ratificeren – dat gaat waarschijnlijk wel lukken. Na ratificatie hangt veel af van de Raad van Lidstaten die de conventie moeten vormgeven, zegt Vincent Wintermans, projectcoördinator bij de Nationale Unesco Commissie in Den Haag.

Sandra Jongenelen

is freelancejournalist en schrijft
 onder meer voor *Het Financieele
 Dagblad* en *Kunstbeeld*

Hermes, God van handel en geld
 beeld: Allard Pierson Museum, Amsterdam

Want net als bij de WTO-verdragen geldt ook hier dat de praktijk zal uitwijzen waar de regels voor staan. ‘De tekst van de conventie zegt niet zoveel. Die is met veel compromissen tot stand gekomen’, aldus Wintermans. Het zal geen verbazing wekken dat de VS uitgesproken tegenstander van de conventie zijn. Vooral de Amerikaanse muziek-, film- en televisie-industrie hebben baat bij liberalisering.

Hoogleraar internationaal recht Van den Bossche is vóór de conventie. ‘Het is goed werk en zeker geen vrijbrief voor cultuurprotectie-nisme. Te vaak gaat de roep om bescherming van culturele diversiteit samen met het willen sluiten van de grenzen en heerst een protesterende mentaliteit. Het mooie van het Unesco-verdrag is dat de culturele diversiteit hierin breed wordt opgevat. De Unesco pleit voor het kunnen beschermen van de eigen cultuur, maar ziet die cultuur als levend gegeven, dat je niet moet en mag afschermen voor invloeden van buitenaf.’

Voor Nederlandse cultuurinstellingen is dat reden tot vreugde, want is de conventie eenmaal aangenomen, dan fungeert zij als steuntje in de rug van het nationale subsidie-stelsel. En dat is, zeker als het WTO-verdrag voor alle sectoren zou gelden, goed nieuws voor de culturele wereld.

Green Tree Frog, Holiday home, St Josef, Oostenrijk

Architect: SPLITTERWERK

Fotograaf: Paul Ott

Sushi Bar, Kharkov, Ukraine
Architect: Drozdov & Partners
Fotograaf: Andrei Ovdienko

